

ВАСИЛЬ БАСОК

СМУГЛЯВІ ДНІ

Степ в опаловій млі
зомлів;
котить вітер

хвилі жита —

ген —

пестигь днина вагітній землі
урожаю

черево туге.

Одзвенів на покосах сіножать
Дні смугляві

захекані біжать...

Радгоспе, дбай! —

Готуй

комбайни,

бо жнива

почала вже

Кубань!

По дорогах закаляних в мазут
снопов'язки й косарки везуть.

Одвертай,

одвертай грозу! —

Зустрічай, ясна днино, парад,

зустрічай парад

колективних

ударних бригад!

Буде праця кипіти шпарко —

будуть чітко

чесати

косарки;

будуть вити і скіглити — пробі !
молотарок

неважерні утроби,—
що їм мало на зуби кладуть,—
бо вагони за хлібом ідуть,—
бо в містах по Радянській Землі
елеватори — мов журавлі —
золотої пшениці ждуть!

П. ВІЛЬХОВИЙ

„ЗЕЛЕНА ФАБРИКА“

Закінчення ¹

XV

Біля сільради ще зранку півсела. Жахлива подія роз'єднала село на дві половини: одні за — другі проти Конюри...

— Коли б менше встрявав, то й лиха не знав би...

— Чого йому ще треба було: хата як квітка, молодий садок, коняка, корова, порося... Жить би тільки!..

— А мені, кумасю, такий чудний сон приснився, — розказує Семерчиха своїй кумі. — Як устала я рано, то аж страшно стало. Так нібито яшла на збори — (тепер і нас привчили ходити старістю на збори — усміхається і киває головою: — ох-хо-хо-хо...) Так ото йду наче, розказую з кумом Калеником, а хтось мене за плече тільки хвать. Оглянулася, — аж воно Конюра і такий, що я вам і передати не можу. Я до нього: — „Що це з вами?“ А він: „Ідіть до нас та й швидше! Явдоня таки тікає в комунію.“ — Ох мое й лишечко, мені так страшно стало, а найбільше жаль дитини, воно в неї там як ясочка!.. Стала та й плачу... Чоловік мій мене нагукав, та я й прокинулася...

— Пропало хазяйствечко, як булька на воді...

— До біди доріг багато, а від біди й стежку чи знайдеш...

Отак один скаже, другий додасть а третій переверне...

— Так, товариші, — гукає Кононенко, — хто ще не зареєструвався, то не гайтеся...

¹ Див. Плуг № 5, 6, 1930 р.

— Оце знов горяка влізе в мішок та ряднину,— співчуває Конюрі Ганна.

І отак скрізь, той своє, а то своє.

— Розстрілять, як собаку... тоді й десятому закаже, як палити.

— Це заборонено маніфестом...

— А по-моєму так, піймали—значить ось тут йому й суд, на місці викопати яму і живцем ірода закопати.

— По-твоєму так і прокурори не потрібні? — обзивається з зацікавленням дід Кашика... і трохи поміркувавши додає:— таке вже наше село, що в ньому й партійний дурень....

— А що ж ото, ще довго з ними будемо панькатися?

— Розстрілюють тільки за озброєний напад,— додає дід Кашика.

— А хіба палії без зброї ходять? А ну, лишень, хай вийде в той час господар, чи пустять вони його живого?..

— Ні, що й казати...

— Значить, це є озброєний напад і треба паліїв теж розстрілювати,— стверджує Семериха.

— Я ще й так скажу,— говорять колишній волосний писар, а тепер прикажчик у кооперативі:— найлегше чоловікові зняти голову... а от перевоспитати...

— Бачимо яке виховання. Не встиг у бупрі стіни обтерти, як уже його й випустили... От візьміть хоч і Микиту Ягнюка. Помоглося йому... тільки роздратували більше, ще більшим став хуліганом...

— Знову його посадили і тепер уже так швидко не випустять... А ми ще й приговор дали, щоб його зовсім виселити...

— Граждани, так будемо рішати справу... Громада, знаєте, шельму мітить... давайте обговорювати... — говорить Піхуля,— нещастя з Конюрою повинно кожного з нас торкнутись у голову. Які є пропозиції?

— Дізнатися, хто спалив!

— А що, в нього на лобі написано?

— Товариші, криком нічого не зробимо. Тут розум потрібний. Вже заарештовано чоловік сім. Слідства чекають... А Конюрі треба чимось допомогти.

— Виводьте паліїв сюди!

— Давай їх сюди...!

— Де це видано, щоб так знущалися?... Покажіть, кого заарештували?

— Тихо... Товариші, революційної законности порушувати не будемо, — закликає до порядку голова сільради.

— Та що ти нам очі замазуєш? — кричить дід Кашика — давай їх сюди й ми самі паліїв судитимемо!

— Товариші, я голова чи дід Кашика? Так слухайте його або мене... Після про все дізнаєтеся, а тимчасом Конюра пострадав за громадську справу, — є рішення президії комнезаму дати Конюрі громадську допомогу...

— А чого ж Панькові нічим не допомагали, — в нього клуня згоріла?

— А штраховку де діне?

— Я кажу, товариші, — повторює Кононенко, — коли вважаєте, що Конюру спалено не як делегата до машинотракторної станції, то тоді розійдемося додому... Хто за допомогу, я голосую?

— За — 171.

— Проти — 19...

— Ну, чим же допоможемо?..

— Дати громадського лісу на хату і сарай...

— Виклопотати йому довготерміновий кредит...

— Слово має товариш Конюра.

Збори стихли. Тільки очима шукають Конюру. Праворуч розступились і на порозі показується Конюра. Він осунувся, блідий, страшний. Прихилився до одвірка й тре груди долонею:

— Я, товариші... Ніколи... не чекав такого... Спасибі... За все спасибі... Коли що хочете дати, то воно піде у фонд колективізації... Я ж член нового колективу. Спасибі ще раз... Покладені на мене обов'язки як делегата до машинотракторної станції я виконаю... Ось поховаю увечорі дочку та жінку й через тиждень найдалі — їдемо...

— Якщо так, то я вношу таку пропозицію — говорить середняк Смерека: — кожний десятий пуд зерна відрахувати до фонду колективізації.

— Згода!

— Товариші... давайте ще обдумаємо, обговоримо... пропозиція ця хороша.

— Я... — говорить Довбня, новий голова комнезаму, що обрали його після недавньої перевірки рядів комнезаму, — я за те, що й Смерека, тільки так: бідняк дає кожен сороковий пуд, а середняк кожен двадцятий. Фондом цим керуватиме до переходу всього села в СОЗ сільрада.

— Хто за таку пропозицію?... з поправкою Довбні... — голосую. А ви чого не голосуете?..

— Ми утримуємося... — відповідає дід Кашика.

— За — 169.

— Проти — 21.

XVI

Почтовий потяг Харків - Херсон на станції Явкино викинув з вагону делегатів Конюру, Перепелицю, Цехмистренкову та агронома Штанька.

— Оце вже ми й приїхали... — струшує сіряка Перепелиця. Трохи подумавши докидає в бік Конюри: — Ти ж сам говори мало, слухай багато, а думай найбільше...

Конюра підходить до подорожніх і розпитує, де буде найближча дорога до Баштанської машино-тракторної станції. Один з подорожніх обводить делегатів неввічливими очима і сердито киває головою:

— Он вони хліб здають.

Біля нового елеватору ширитуються гарби, брічки з хлібом. Це Баштанський куш колгоспів (що при ньому машино-тракторна станція) здає червоною валкою хлібні лишки. На передній гарбі тріпотить величезний прапор — це нагорода від ВУЦВК'у за революційні заслуги Баштанки. Це ж та сама „Баштанська республіка“, що так люто над нею знущався генерал Слащов.

— Диви, що тут робиться? — плеснув у долоні Перепелиця. — Ну, цих наших косянтинівців до станції не заманиш.

А Конюра мов би не чує, здвигує раменами, а сам мимохідь погадав:

— Ну й ну, оце так хлібозаготівля...

Вже підїхали останні підводи і відкривається летючий мітинг:

— Годі хникать нам, товариші - колективісти, добре відомо, що держава нашому кущеві дає велику допомогу, — запально й рішуче виголошує промову голова куща товариш Пеньков. — А як ми виконуємо свої зобов'язання перед державою? От, хоч би й взяти хлібозаготівлю. Наши колгоспи ще не всі здали хлібні лишки, особливо тверді культури. Замість прикладу в цій справі така артіль, як „Воля“, ще не здала всієї пшениці. Чому це? А тому, що там сидить кур - ку - лик Осерський.

... А є й такі СОЗи, що zostавляють собі побільше, та ще й пшениці. Все хникають, що їм мало. Годі хникать. Ми будуємо велике колективне господарство. На сьогодні вже куш наш об'єднує колгоспи всього району. Увесь район колективізовано на 80 відсотків. Плян нашого господарювання вимагає від нас оставити як найменше пшениці, замінити пшеницю ячменем. Всі лишки здамо державі, це буде допомога і державі й собі. За прикладом СОЗу „Шлях до Культури“, який зверх пляну здає 327 пудів пшениці, ми сьогодні маємо організовану здачу. Зламаємо опір глитая! Наші червоні валки погремлять по куркульських спинах всього куща. Вже он і села Ново - Іванівка, Ново - Єгорівка беруть приклад з нас і везуть хліб валками. Вони з нами! Вони тільки на тиждень тому, як всім селом перейшли в СОЗ. І от організовано здають хлібні лишки. А таке село, як Піски, де куркулі Бондарі ще мають вплив, там немає і колективу і хлібних лишків не здають.

Перепелиця слухає й очима загруз у ворохи пшениці. Колективіст Чорничко, ну нестотно партрет Смереки, вийшов на трибуну й заявив:

— Я маю ще злишку 40 пудів пшениці. Отже, віддаю 30 пудів в обмін на другі культури. — Почув це Перепелиця, аж рукою махає, ніби про себе думаючи: „Чи казати про це в себе вдома, чи ні?“

А Цехмистренчиха помітила отакі його думки та до нього:

— Дурний ти, Семене, хоч і старший. Ще й досі не вимакітрив куркульських думок, от де свідомість!

А Конюра підшов до молодиці, яка [хоче сама брати мішок на плечі: — Дайте, я вам допоможу, — несміливо пропонує Конюра свої послуги.

— Та я сама...

— Ні, ні... — Та й забалакалися.

Обличчя молодиці випогодилося. Воно таке засмагле, обвітрене, наче лист тютюновий, а очі мигкотять, мов у перепілки проти сонця. На ній станок з білого полотна і без коміра — показує загорілу шию, плечі. Рукава, хоч і не вишиті, так припали пилом. На голові не очіпок, а біленька хустка, з кружевом, а ноги тільки до колін прикриті вузьенькою спідницею. Хоч не ошатно — та здатно.

Конюра носить, а вона ногою скік на полудрабок і піддає мішки, щоб зручніше їх брати йому. Мішки до 3-х пудів, а вона наче грається ними. Видно, що їй приємна допомога Конюри. Конюру це бадьорить. Йому здається, що то не мішок вона тримає в руках, а його плече, голову. Тільки, коли вона так вглядається, то Конюрі здається, що він ще далекий, далекий родич. Хоч таке й думає, але не відвертає голови.

Ніби він цими очима не налюбуеться. Дивиться і ловить себе на мислі: — хлюпнула б щирим серцем і як закипів би!..

— Ох, і біда нам з цими делегатами... — усміхається вона до Конюри, — як глянуть, що ми все здаємо, то зараз же і тікають з „Зеленої Фабрики“...

— Та ми такі, що вовка бачили... — не видає себе й Перепелицю Конюра, а там собі думає:

— „Ну й молодиця, як там була...“

— Те-те-те-те, — жартує молодиця, а потім трохи подумавши докидає:

— Нащо це куток увесь улився в старий СОЗ? Чоловік мій закомизився, так я його й підчикрижила: подумаєм!.. Взяла сама записалася в СОЗ, а він хай собі, як знає. Та й з хати швидко його витіснить колективний сектор...

— Біда та й годі. Чуєш, Перепелиця, а йди но сюди! Дивні ж у вас тут діла...

Перепелиця йти не хоче. Він з агрономом любить зерно, натура — 134 золотники. Перепелиця обкидає зором елеватор і бере трохи зерна до кишені на показ.

Молодиця, що Конюру привабила, запрошує делегатів до себе, підвезти хоче, але Конюра рішуче відмовляється:

— Ми не зморились, а до вечора ще пройдемо степом пішки, придивимось.

— Так заходьте ж. Як будете в Баштанці, не забудьте ж мене, звуть Марта Плужникова.

Як вийшли на шпиль, то куди не глянь: все степи й степи та стави... Навкруги ставка село й знову степ і степ зав'язаний розмовами про суцільну колективізацію. І вдалечінь ген-ген заходить глибінь степів, аж під самий кряж... Там теж степи Снігурівщини... Там так само район суцільно колективізується. Баштанка з Снігурівщиною змагається. 14 жовтня в „день колективізації“ вони підписують умову про соціалістичне змагання.

А тимчасом готуються до зустрічі. Обговорюють проєкт договору на змагання, спішать один перед одного більше зробити.

Колись на цих степах озерилася й шелестіла тирса, ковиль. Густі табуни й отари толочили, топтали зелень. Любили ці первісні степи мандрівні племена, що залишили після себе тільки багато могил.

Любили цю землю й поміщики, а куркулі ще й досі люблять. От, хоч би взяти таких, як Ситченко, що в 6 верстах от Баштанки мав понад 2 тисячі десятин, або Трохимів-Радіоненко — теж не менше. За відомостями центрального статистичного комітету тільки 20 відсотків селянських дворів мали до 10 гектарів на двір, а останні 80 відсотків пересічно 5 гектарів. Доводилося брати в оренду поміщицьку землю. І от, пани здавали в оренду гіршу землю та за десятину брали 12-18 крб. на рік, і всі гроші наперед. Крім грошей доводилося ще й одробляти на поденщині 2—3 дні. І це так — за благодійство панове, своє кидай і йому роби.

А найметься на строк і бува чим розгнівить пана, то „мужик“ вилітає.

— Поб'ють, папшорта відберуть, грошей не дадуть і як харцяку етапом через урядника й станового до рідного села.

За те, що бува переїде панове поле, межу — платили штраф і без коліс додому вертали, — їх рубали панські об'їзчики.

— На панів, на поміщиків! — гуркнуло в степах Баштанки

ще 1905 року. Як хмари, з усіх боків летіли і далеко-далеко прокотилися хвилі селянського гніву.

І на греблі цих хвиль впливав який небудь „холоп“, як тоді їх називали, й кричав панові :

„... — Народу в селі нашому багато, а землі мало. Не хочемо прирізки. Через 10-15 років підростуть наші діти і цю прирізку доведеться теж ділити, діти знов будуть безземельними.. Війна з гапонцями нічого не дала, ви нас дурили й дурите. Не гапошка азіят, а ми азіяти, бо неписьменні. У нас салдат неписьменний і темний, а гапошка грамотний, при часах і з газетою. Їх салдат більше розуміє нашого офіцера, ми там воювали і знаємо. Там школи є, а в нас приходська та й учать так, що курка екзамен держить. Салдат з нас беруть, кров ми проливаємо, казна податі цупить, земля у ваших руках, що хочете те й робите ...“

Шуміло, буркотало схвильоване, розгніване, знедолене селянство. Крик, галас, прокльони, зойк. Це все глушили удари нагаїв, і козацько-жандарські шаблюки сікли непокірних плашма.

Центром повстанського руху була Баштанка й при Деникінціні. Куркулі й поміщики розперезалися і за допомогою генералів відбирали в бідняка все майно, останню коняку, корівку тягли з двору. Карні загони Слащова до смерти били, наполягали видати всіх, хто був у Червоній армії, у повстанцях.

І от закипає лють, зневага. Повстають цілими селами. Загони червоних повстанців на чолі з Туром і Прядкою зв'язуються з запільним Миколаївським комітетом і півтора місяці палає полум'я революції в „Баштанській республіці“.

— Уже було зібрались іти Миколаїв одвойовувати ... А як воювали? На станції Явкино тов. Прядка поставив снопи соняшників замість піхоти, одтягнув увагу білобандитів, а свою кавалерію перерядив у форму білих, під'їхали до самого носу білих і тут їх, гадів, всіх перерубали і рука не здригнула ...

Опісля хвалилися один одному повстанці :

— Та несила була проти тисячних навал, до зубів озброєних. Деникінці, як хотіли так уже й знущалися над баштанцями. До двох тисяч лягло на цих степах, завіяних тепер суцільною колективізацією.

А почали червоні партизани колективом жити ще з 1920 року. Заснувався перший колектив „Нове Життя“ і „Воля“. Перший — куркулі розвалили, а „Воля“ тепер розростається, міцніє. Так і йшло, вкорінялося, набирало масовости. А весна 1929 року зорганізувала з 30 колективів куш колгоспів, а при ньому машинотракторну станцію. Вже станція має більше сотні тракторів і різні складні машини для них. Будуються гаражі, майстерні і приміщення для технічно-агрономічного персоналу. Восени до них приїхала виїзна редакція і допомогла в справі суцільної колективізації та організації соціалістичного змагання з Снігурівкою.

Тепер куди не глянь — розорюються віковічні межі, ламається рябopilля. Новий озимий клин з великими масивами чистосортного відвоював собі до 25 тисяч гектарів. А за пляном намічали тільки щось біля половини цієї кількості.

— О-но-но-оо-о... бачите?— радіє Конюра, бо вже вгледіли сталеві колони.

— Так там і кіньми роблять... диви, як у економії!.. Хих... — зауважує Перепелиця.

Як спустилися у вибалочок — то зустріли срібло-мінливого „Інтера“, який тяг великі дроги з діжками нафти. Трактором керує парубійко — такий самий, як і син Перепелиці. Тільки й різниці, що заляпаний у нафту, весь у пишузі й загорілий, як пшениця. Конюра піднімає ціпок, наче хоче ним загальмувати рух.

— А стрівай!

— Геть з дороги, бо так і розчавучить... Нам немає коли байдики бити,— суворе обличчя не оглядається і поїхав собі.

— Семене, ти бачив?— безпорадно обвішує руки Конюра, а потім до Цехмистренчихи:

— Ти чула?

Делегати звертають уїзженою дорогою понад масивом, який уже руниться озимою.

— Це така, що вже й гава заховається...

І рівенька ж та густа, мов би то стрижене руно на вівці, Скільки очі сягають — все зелень і зелень.

— Видно рання...— говорить Конюра,— мабуть дощі в них уже проходили...

— Вони на дощ не чекають,— говорить агроном,— вони роблять ранні пари, добре їх виробляють, так що вогкість у тих парах є завжди. Можна сіяти, не чекаючи на дощ. А ви хоч і пар робите, так пізній. В ньому немає вогкості от і ждете на дощ. Вони сіють, а ви чекайте. У них ось ранні посіви, як миле щастя. А хто пізно сіє, той мало віє...

— Та я щороку толоку орю, а бур'яну як чорт наслав...— згоджується з агрономом Конюра.

Праворуч понад бугром величезними равликами лізуть і гудуть трактори, а ліворуч даленіють кінські колони— не вистачає тракторів. От і мобілізували всіх коней, плуги букарі.

Підійшли ближче й ближче. Трактористи й уваги не звертають на гостей, пильнують борозни й глибшої й чорнішої. Лани аж трясуться, ще не привикли,— вперше чують пісні сталеві перемоги. Рік тому й тут боялися тракторів.

— Все роздивлялися на своїх сусідів— говорить агровиконавець з Рябого Хутора й поспішає сіяти,— а балакать будемо взимку на печі...

— Та в нас і клаптя немає такого посіву, такого пару,— дратує Конюра Перепелицю.

— Та воно то наче добре, але ж погано, що не знатиму, де мое...

— Та хай буде нічیه...— згоджується з Конюрою Цехмистренкова,— аби вродило...

— Ні. Треба придивитися і самому собі добре обговорити, а тоді вже й другим радить,— таки свою думку відстоює Перепелиця.

— Та ти все боїшся ярма?

— Та не тільки я. Тут сміятися немає чого. Може я й такий як я— дурні, але хіба з цього сміються?

— Так плач! Чим же станція тебе пороботить?— серйозно говорить Конюра.— Коли будуть всі машини, як то й помагається в цьому ділі,— все робитимуть машини самі, то й на степ не буде чого багато їхати. Хіба хлопця пошлю з істиком.

— А це на завод мабуть кинули?— запитують удови, що вже свій пай одробила і її змінив сусід за нарядом.

— Це Хрисанова, ніяк не хоче, хоч ти його ріж.

— Чого то так?

— Як ще ця колективізація починалася, то він казав: — „там самі лодарі“. А тепер говорить навпаки: „— що я, дурень, день і ніч там робити!“ ..

— А ми оце приїхали аж із Костянтинівки, дивимось на совіцьку культуру... — говорить Цехмистренкова до вдови і розпитує, як же їй в колективі живеться.

— Можу сказати вам, люди добрі, так: у СОЗі найкраще. Живу я в своїй хаті, в селі, між людьми, дітям до школи недалеко, одробила наряд та й ніхто мені нічого і я нікому. Тепер скажу я вам, добрі люди, що СОЗ це наша гарнізація...

— Бо це колектив, а не комунія... — ствержує тихо й наче так розумно Перепелиця.

— І комуна — колектив, тільки це сама вища форма колективу... — пояснює агроном і нахилившись черкнув у жменю землі, показує Перепелиці;

— Це ж якраз те, чого ми добиваємося. От парок! А озимина, хочайцем покоти! А в Хрисана вівсюг, як шкура.

— Чуєш, Перепелиця? Бур'ян, хоч і не пан, а шкуру дере. Ти оце запомни цю ниву Хрисана, вона все їдно, як кізяк у сінові, — притакує Конюра за агрономом.

— А оце приїду до дому, простелю всі свої бебехи і як ляжу спати, то вже ніщо не присниться... — говорить Цехмистренчиха. — Як не бачила, а тільки слухала, то думала: а хто й зна? А тепер сплю. Йдемо у колектив всім селом.

— Знаєте, у сліпця очі на пальцях. От ми дідові Хрисанові нарочито залишили ділянку його тут, щоб не сказав, що в нас уродило краще, бо на ліпшій землі... — кидає наздогін агровиконавець і спішить працювати.

І як глянули виоперек степу, то колони тракторів червоноармійськими чотами одна за другою наче марширують, вивчають військову тактику. Однією ходою сунуть і сунуть, а за ними величезні сіялки садять чистосортну „українку“.

— Не боїться, що дощу немає?

— За погоду ми не відповідаємо, а от за вогкість у парові ми відповідаємо головою, — так учили нас і на курсах, таке твердить і тов. Пеньков, що он уже летить сюди з агрономом.

До промежка допливає вся колона на 16 тракторів „Інтернаціонал 15/30“. На одному сидить дівчина, стерно дріжить, а вона наче пильнує за бджолами біля вулика, так смирно сидить і рівненько спрямовує. Шваркотить, лопоче закурює серце, голову димом, а очі усміхаються.

— Здоровенькі були !

— Взаїмено,— розгубився Перепелиця. Він ніколи не думав, навіть і не повірив би, коли б хто сказав, що трактористом-стерновиком може бути і звичайна жінка після 2-хмісячних курсів. Добре письменній і місяць досить. То була у глитая за наймичку, а тепер загнуждала залізного коня й хоче на край світу на ньому.

Більше сотні тракторів і сотні кінських колон вийшли на озимий клин. Та це ж тільки подумати, що один їх рух заорав принаймні на вершок глибше, й то це значно змінює обличчя землі. Правильні сивозміни з чорними парами під озимину ; а чистосортне й протруєне зерно на масивах тисячі гектарів, а знищення межників, перелогів, бур'яну — хіба од цього не гнутьс я ниви під жнивом багатим?..

Такі думки не тільки в агронома і Конюри. Вже й Перепелиця колеться.

— Не віряться тільки, щоб ця сіренька машина на всякому ґрунті так робила.— Бореться з різними думками Перепелиця.— Та й багато таки возні з такою машиною. А як ламається, що тоді? А частин же мало, дечого зовсім ще не дістанеш. Як ото в 14-му загоні — зламався і тепер стоїть. Клепай його тоді зубами, а день дорогий, та ще весною.

— У нас є майстерня, будуємо нову, дещо є з запасних частин, поліпшуємо догляд за машинами. Не журися, товаришу...— бере Перепелицю за руку директор станції і тягне на автомобіля.

— Сідайте та поїдемо до кінських колон. Це нове у нас діло. Самі не чекали, що так вийде добре. Бачите?

Товариш Пеньков, — директор машинотракторної станції, — майже нічим не відрізняється від Конюри, тільки що вуса підстрижені, неначе хто двома пальцями тикнув під носа, а праве око хитро жмуриться. Дивишся на такого чоловіка й догадуєшся, що він уже тебе розкусив, як тільки глянув і почув хоч трохи розмову. Завідував земельним

окружним відділом, а тепер сюди ще по весні перекинули. Велике хазяйство потрібує вмілих рук.

— Будемо знаймі.

— Та ми вже вас бачили біля леватору...— гнеться аж приплюснувсь до м'якої спини авто. Це ж уперше на самокатці,— так він авто називає.

— Ну, на нашій дорозі так не в'їдеш...— заперечує Перепелиця, мов би підкреслюючи директорові свою протилежність у ставленні до машинотракторної станції.

— Хіба це рівна? Вони у нас не рівні. Ось візьмемося за шляхи. Розволочимо. Ровами обкопаємо, містки справимо. Вибой вивозимо. Ну, тоді вже й можна буде похвалитися швидкою їздою.

А дійсно. Територія станції радіусом сягає 25 верстов, а засобів пересування ще мало — одне авто і три мотоцикли. Техперсоналу й агрономів мало. Куди не зарви — усе одна машина, один агроном.

А треба ж скрізь бути присутнім,— це діло потрібує живого керівництва, вказівок.

От хоч би і взяти справу з обміном звичайного зерна на чистосортне. Куркуль агітує: „давайте все в кредит, або пуд за пуд“. Зривати намагаються пляни осіннього засіву. А як перейшли цілою громадою в СОЗ, як поставили правильно роботу й класово до неї підійшли, то де взялося й зерно. Хлібні лишки, самі ж бачили, червоними валками здають і посівматеріал міняють. Один одному допомагає. Але ж головне, дивіться, як он новогорівці дружно вийшли на поле своїми кінськими колонами...

На шляхові з півсотні гарб, дрозів, годують коні, працюють на дві зміни. Один попрацює, потім другий і так усім підряд зачісують:— а там буде видно, аби вродило,— говорить уповноважений і хвалиться, що кінські колони працюють ліпше за путилівців.

120 коней ста господарів нових колективістів — тягнуть довгою валкою 30 букарів. Це ж сто леміхів за одну руч крає сто борозен. Шматують дерезу, рвуть довге коріння осоту, підрізають батogi берізки, перевертають курій, вівсюг, бур'яни, корінцями на сонце, розорюють межі, ховають у домовину трюхпiлля.

А яка уважність до роботи! І біля коней і біля букаря д росли созівці. Пильнують один за одним, щоб бува не пішло на огріх. А за букарями йдуть борони. Розволікають, щоб не вивітрилась вогкість. Сотні зубків розчісують чорняву молодицю, а гурт веселих созівців із істиками на плечах збираються її віншувати рядовим посівом чистосортної...

— Б'ємося в заклад, що ми робимо рілля далеко краще за тракторів... — пишається агровиконавець перед директором станції. Довго сперечаються, доводять, порівнюють. Дійсно, біля колони „путилівців“ рілля гірше. Але це через те, що вони переорюють запущеву, пиріювату, ще ніколи не орану землю. Та й організація праці біля трактора нікудишня. Уповноважений десь поїхав, залишив замість себе такого, що не дасть ладу й букареві. А на роботу вийшли діти. Чіпляються на букаря і катаються. Трактор і так у пирієві буксує, а тут ще начепляються на нього. Так, сидючи, хочуть і бур'ян чистити з-під лемешів.

— Ну яка ж з нього то робота? Леміш зачепив курій і горне, а він ковиряє зверху. Скажеш по-доброму — не слухає, а почнеш лаяти — сердиться... — розказує молодий комсомолец, бригадир. — А такий, як Іван, кидає трактора та йде по кавуни, до дівчат у гості. Або перетирає клапани цілих дві доби, палива наливає так, що цілими калюжами навколо трактора. Ну, яка ото воно робота? Не хвата у нас відер, навіть лійки немає. А від цього й простої...

— Вечором скликати виробничу нараду, лодарів вихрестити, а керівників старого СОЗу переобрати треба — кип'ятиться Пеньков. — Це нікуди не годиться. Сьогодні ж вечором я приїду до вас на нараду. Треба замовити істики, щоб більше цих цурпалків ми не бачили...

Мовчки перевіряють машини, припасовують букарі під пильним оком самого агронома й як орнули, як шкварнуло!.. Так скибами й лягає, перевертається.

— Ну? Де краща рілля? — усміхається Пеньков. Він уже пересердився, бо вся біда не в машині. — Машина хороша, але ще біля неї хазяї погані. Не організована як слід доставка горючого й харчів для трактористів.

Дає розпорядження бригадирові поставити питання на виробничій нараді і про організацію харчування.

— А куркульського прихвосня Івана зняти одразу. За машиною треба ходити, а не за кавунами...— знову говорить Пеньков, аж губи тремтять. От-от скаже негарне слово. Ще ж потім буде й самому неприємно. Але що ж зробиш, коли серед трактористів є й такі, як Іван, що слухають глитая. Адже ж був випадок, що й трактора розбили.

— А коли вже нам дасте спецодяг, палатки, годинники?

— Коли ви, товаришу Пеньков, нас ублаготворите всім?

Директор це вже чує не вперше. Він і сам цим боліє, бо ж знає, що в кепських умовах легко підбити куркулеві тракториста, використати його в ганебних справах. А потім до тракториста:

— Завтра сам поїду до Миколаїва по спецодяг.— Сказав і наче щось згубив—шукає в голові: „А де ж грошей узяти?“ а потім голосно:— От що хлопці. Ось трохи з боргами розквітаємось, тоді і вас ублаготворимо. Прийде голова вашого правління, то так і скажіть, хай хоч половину боргу сплачує. Перекажете їм, що штрафовку за погиблу озимину куш одержав від Держстраху й повернув їх у рахунок боргу станції.

— Так поїхали,— звертається до делегатів,— покажу вам наші будівлі.

Знову несе авто. Коні вже до нього тут привикли. День-у-день снується, а привикати до нього недовго.

— Дивлюся я оце на ваших коней та й свою згадав... Моя б оце за три версти схарбудилася б і воза побила...— наче сам до себе говорив Перепелиця.

— Ого наш спільний тік.

На очі кинулися величезні ожереди соломи, полови.

— Правду кажучи, тут у нас ще були хиби. Припустили були звозить з нив окремо на токи, ділилися копами.

Вискочили з балки, виринуло село. Це якраз і є червонопрапорна Баштанка. Тисяча 635 господарств. Посередині величезний став, по обидва боки село, а навколо степи й степи...

— Кілька місяців тому,— розказує Пеньков,— у цьому селі була колективами охоплена тільки третя частина села. Хоча й недавно існує машинотракторна станція, але вже встигла показати вигоди великого колективного господарства. І середняки переконалися, що станція та куш витягають бідноту

зі злиднів. Окремі двори подають заяви до старих Соснів, а то й цілі кутки, цілі села почали просити куш, щоб їх оформили в колективи. День - у - день, з уст в уста переходила думка про масову колективізацію...

23 вересня — це історична дата для Баштанки. В цей день приїхала виїзна редакція і разом з Райпаркомом і активом куша приступили ми до суцільної колективізації. Всі свої сили розділили на 5 єригад і рішили за певним пляном штурмувати одразу зі всіх боків Баштанку. У всіх одно завдання:

— Вся Баштанка до великого колективу.

... Як суцільно колективізували Баштанку, то останні села району вже було далеко легше переводити на колективне життя. Тільки явкінські куркулі намагалися дати бій, налягли на те, що це мов, „добровільно“, хай хто хоче, той записується. А потім запитували: „чи і в колгоспі буде класовий розподіл?“ А представники виїзної редакції спитали: „Ви ловко, товаришу, розказуєте про колектив, а чи самі в ньому состоїте?“

Як не варили воду ці куркулі, а таки село Явкино на 75 відсотків колективізовано. Та більше мабуть і не буде, бо там глитайня розподілилася, чи й убереш її в 20 відсотків

В національному поселкові „Доброє“ та „Ефінгар“ куркулі підмивали мозок доповідачів розмовами, що в них специфічні умови життя, а через це ніби то й куркулів немає. А в селі Привільному прихвосні кричали:

— „Іч, розказує то м'яко, а спати — твердо буде. Говорити вони вміють.

— Слухаю я оце вашу розмову, товаришу директор... — говорить Конюра задумано: — Та й здається мені, що це ви не про свої села говорите, а про нашу Костянтинівку, як наче б то ви в нас були на загальних зборах.

А Цехмистренчиха не говорить, а тільки головою стверджує, штовхає непомітно Перепелицю, мов слухай та брову бери.

На вигоні, край села напівзбудовані вже гаражі. Роблять їх з великого сірого обтесаного каменю, а також навпроти довжелезна майстерня. Тут будуть приміщення і для ливарного цеху, для механічно-зборочного й теслярня та ковальський цехи.

Недалечко од гаражів вирештувалися молотарки, плуги, сівалки, культиватори, борони. Все це наче стоїть у черзі біля кооперативу і чекає, поки їх вкотять у нове приміщення, там уже буде спокійніше та затишніше.

Авто стало, наче на подушки з'їхало — тихо, й не колинуло.

— Де ж ви тепер ремонтуєте? Де контора ваша?.. — цікавиться Конюра.

— В слободі, біля сільради та в дворі кооперативу. Там буде наше правління, а тут все останнє.

Перепелиця щось задумався. Наче що згадує і хоче швидко сказати, але ж ні. Забув чи не може?

— Ага-а... А де ж зелена фабрика? Чуєш,— звертається до всіх, але рукою сіпає Конюру.—Наче ж у вагоні казали, що станція — це зелена фабрика. Та й біля ліватора отож була розмова про це. Я ото до всього придивляюся, прислухаюся, а де та фабрика, ніяк не бачу...

— Оце так, так...

— Та що ти все усміхаєшся? Подумаєш, яка розумна... сердиться на Цехмистренкову Перепелиця.

— Та отож, де ми були — все — і степи, — і пари, машини, трактористи, агровиконавці... зерно, полова, солома, масиви зеленої озимини, оці будівлі, ота череда корів — оце все й називається Зеленою фабрикою... — розтлумачує агроном.

— Дожилися, мабуть не тільки зерно, а сметану з глини вироблятимемо... — яхидно всміхається Перепелиця.

— Чого доброго, — жартує Конюра.

Пеньков примружує своє праве око і теж тільки ворухнув ямочками біля губів, про себе думаючи: „оце так Перепелиця“. А потім говорить:

— Машиною і пляном у роботі, товаришу Перепелиця, ми змушуємо землю родити так, як нам хочеться... На нашій Зеленій фабриці є дві машини: першою машиною це буде ота зелень озимих масивів. Ото та машина нам виробляє до півмільйону пудів чистосортної „Українки“. Друга машина — це скотарство. Вже закладаємо перший коровник на 500 голів. Корова та взагалі скотина перероблятиме нериночні продукти на цінні риночні продукти. Молочарська

кооперація як ніде у нас пускає коріння. Ми тепер усуспільнюємо крім коней і реманенту ще й продуктивні корови...

— Зганяйте до кучі, щоб швидше виздыхали,— зовсім сердито бовкнув Перепелиця.

— Іще що видумайте? Виділено комісії, підбрано хороших активістів і вони все приймають, оцінюють, заводять у книгу. Нічого з двору тимчасово до весни не беремо, а відбираємо охоронні квитанції про те, що созівець глядітиме й доглядатиме. А оціночні акти це ж наші колективні гроші. Під ці документи візьмемо кредити і будемо будуватися далі.

— А який у вас пай? — запитує агроном.

— 30 карбованців з гектару. Ми в умові на соціалістичне змагання внесли такий пункт: до 1-го січня 1930 року мобілізувати селянських грошей півмільйону, а до кінця року — мільйон.

— Ти ба, мільйонерами стаєте!

— А ви думали як? Треба ж додати тракторів, машин, закінчити будівлі, будувати нові млини, олійні, електричну станцію, артезіанські колодязі, тощо. Купили он з снігурівцями пополам велику машину, зветься вона комбайн. Ось я її розкрию. Ви ще такого чуда не бачили — це й косить і молотить разом...

— А такого, щоб і хліб пекло, ще не додумалися? — шпигав в ніс наче нашатирем Перепелиця.

— Та ж машина красуня. Виробили вже її на наших заводах.

— Бачиш, Семене?

— Бачу.

— Що? Це вже таке, що й не спатимеш, як покажуть її середину проти ночі?

Сонце вже на заході. Проміння б'є прямо в прапор, який вицвів од дощу на колишній церкві.

— А як же вона працює, хоч скажіть?

— Ми ще тільки думаємо нею робить. Купили вже ось тепер, після жнив. Так дивіться сюди: оце наче в неї крило, воно ось має пальці, а між ними ходять ножі. Бачите, воно схоже на гребінку і не тільки чеше, а й зрізує все, що потрапить

у зазубні. Над цим гребішком крутиться цей шостикутник. Він нахиляє колоски до гребішка й, коли вони зрізані, підштовхує до задньої частини гребішка. Тут по гребішкові біжить безкінцеве полотно, яке забирає й несе на собі колоски до молотарки. Оце ось молотарка. Із хвоста молотарки ввесь час вилітає солома, солома, піщуга.

— Так солома пропадає?

— Іде на поживу землі...

— Е, ні, це нам не підходить. Коли б і солома та солома не пропадали, ну, тоді і я б похвалив її...

— Коли підрахувати скільки вона заощаджує часу, робочих рук і робить у половину швидше, то може так і не скажем. Ви ж тільки подумайте: опадають такі роботи: збирання снопів у стоги, навантаження і перевозка до молотарки, тощо.

Оглядають комбайн, щупають з усіх боків, зазирають йому в зуби, чи молодий, мовляв.

— Та йому ще й году немає,— жартує Конюра з Перепелиці.

— Я читав у газеті, що їх тільки зроблено на пробу, а от далі намітили будувати такий завод, що тільки їх і вироблятиме...

— А ми оце поставили комбайна у заклад. Коли в Снігурівці буде краще поставлена культурно-виховавча робота та мобілізація селянських коштів,— значить, вони першими побачуть його на своїх ланах. А коли в нас,— значить, ми.

— А я кажу, чого ото так трактористи турбуються за газетою та палатками. Це вони хочуть випередити снігурівців.

— А як і в них й у вас буде однаково?.. — цікавиться Цехмистренчиха.

— Як же далі?

— Потягнемо жеребка...

— Ну-ну. Тягніть на щастя, на здоров'я,— згоджується Перепелиця, але в голосі брентить зневір'я.

— Щастя на колінах не молилося, його треба добитися... — говорить Конюра й так поволі скрізь ходить, до всього придивляється...

Вже й стемніло, а делегати оглядають будівлі станції, розпитують, де й що саме буде. Товсті стіни гаражів на тривкому фундаменті, як не скажуть Перепелиці: „а правда, з тракторами тривкі підвалини колективізації...“

Ночувати пішли до Марти Плужникової. Нічого особливого у хаті немає. Таку хату й Костянтинівський середняк має. Перепелиця найшов різницю тільки в іконах. У Костянтинівці покуті заставлені іконостасами, а тут одна тільки в куточку плісніє та й ця така маленька, що за рушником і не розбереш, яка мучениця.

А на полиці книжки з портретом Леніна під ними. Це багатство й радощі школяра. У неї діток двоє. Хлопчик у школу вже ходить, а дівчинка з кішкою грається. Конюрі з нею морока. Любить він дітей. Згадав свою доню... Добре, що ніхто не стежить, прислонив долонею очі, збив слюзу та й милує дівчинку, а вона, певно, відчуває.

— Мене мама биля... — рюмає наче від нехочу.

— Та це вже я чую. Кажеш, що биля, а не кажеш за віщо.

Так і потоваришували й дівчинка починає хникати.

— От візьми її й візьми. Поїду та й поїду. Таке мале, а сміливе.

— У матір удалося... — вставляє Цехмистренчиха.

— Біда всьому навчить... — За всю подоріж це було перше твердження Перепелиці, де він ні з ким не розійшовся. Вечором ходили всі до театру. Сиділи рядом. Конюра біля Марти. Сидить і думає, що хоч Марта й не заперечує, як він ненароком її торкне, але по очах її бачить — вони як не скажуть:

— „Близько не підходь“, а губи наче збіраються співати. „Ой, ти хлопче, ненароком, ненароком коло мене трявся боком...“

Агроном пішов до директора станції ночувати, а всі інші вернулися до Марти.

Ранком вона вставати не спішить, одвикла вже товктися вдосвіта. Не пряде й мичок не микає. Розжарила сала з капустою, налила тарілку сметани й хліба подала, — добре випечений яшник.

— Їжа... умочуйте...

— Оце й ви не лучшє їсте, хоч і в СОЗі? — дратує очима Перепелиця Конюру й жльопає сметану.

А Марта не довго думавши — бах:

— Скажу вам, мої делегати, таке: золота швайка й мур пробиває. У новому хазяйстві так: поки хату вибудуєш, то й недоспиш і не доїси. Не на одно ж і треба. Ми он сади які закладаємо, молочарню, електричну станцію та що й казати...

І якось чудно виходить у Марти. Словами ошпетує Перепелицю, а очима Конюру. Вона сердиться, а очі струшуються імлою, Конюра аж здригнув: — От жіночка була б... Куди там Явдоні... Голова, мов маківка, а розуму, як накладено...

Перепелиця ж нарочито довше жує, щоб легше це все ковтати.

— За все ж вам спасибі, — дякує за всіх Конюра Марті, а про себе думає: „бачилися коротко, а прощаюся наче на добу..“

Марта здержує віддих, ривком тисне його руку й так невшміхнено говорить:

— Виходьте ж самі, чаще заходитимете.

— Та я ще обітру ноги об ваші пороги, — жартуючи виходить і Конюра з хати до делегатів на вулицю.

Вже було під обід, як делегати виїхали автом прямо на Снігурівщину. Директора туди викликано на об'єднану виробничу нараду, от і їдуть разом.

Спека. Повітря сухе, аж дзвенить.

— Хоч би трохи прибризкало пиляку, — клопочеться директор.

Коли шугнули степами Снігурівщини, то й тут теж саме, що і в Баштанці. Правда, біля Ново-Петрівки приголомшили всіх перелоги, бур'яни, межі горбами.

— Це мабуть Костянтинівка, — сміється Конюра.

Директор це село вже знає. Воно нічим таким не видатне, само невеличке, більшість бідноти, тільки й багатства, що церква велика. Піп у них лисиця: був колись учителем, у ревкомах працював, а тепер, як бачите, — розказує директор. В огряді й оселився, використовує її для випасу свиней. Вже й по цьому видно, що голова в нього не капуста.

А сусіднє село Вавилівка, хоч і заможніше, то теж про нього ніхто й не знав би, коли б не куркуль Сутула...

— І тут є Сутула? — нервово перепитує Конюра.

— Так, Сутула. Як організував у них куш колгоспів бідняцько-договірну групу на обробіток землі тракторами, то Сутула прикинувся добряком: — Коли не хочеш бути в ярмі, то йди до мене, я тобі виорю і обсію своєю супрягою...

— Чи ти ба? Ну, це ж і в нас такого скільки хочеш... — киває головою Конюра.

— Так оці два села поки були не в колективі, тепер уже й вони переходять на СОЗ. А тепер цим вони змагалися. Правда не вони, а куркулі їхні. Приїздили куркулі до петрівців і запитували: „Чи ви ще тут держитесь?“..

— Держимось, — відповідають петрівці.

— Держіться і ми ще держимось, — і провалили пропозицію про соціалістичне змагання. Тут не мало довелося працювати виїзній редакції.

— А до нас оце теж приїхала окружна редакція. Там таке робиться, що я вам і розказати не зумію, — говорить Цехмистренчиха.

— Таке й тут було...

Біля станції Снігурівки авто стало. Поруч станції залізничі теж будується машинотракторна станція. Кипить будівнича робота, а навколо перелоги прощаються з бур'янами, захлипуються від гудіння тракторів.

Делегати побували в самому найгіршому СОЗі — „Згода“ та в найкращому — це „Польський комунар“.

У першому побачили таку картину: голова десь поїхав, а два члени ради п'яними валяються біля виноградника. Розпиталися, аж у них не тільки п'янка, а й шахрайство. Неправильно зараховується трудовні, утаєно від приходування біля 40 лантухів озимої пшениці, а по господарству безладдя. Машини під дощем. Так мокнуть, що в лійках сіялки посходив овес. Сояшники в них ще стоять нерізаніми, пари непідготовлені, кукурудза стоїть неламаною, хліб зсипали до хати, де мало хто живе і на дверях замка немає, а тільки мотузком зав'язується.

Дід Сенька від такого господарювання тільки головою круте:

— Іді бярі, хлеб вязі, ніхто не узнает, а верьовочку легко разв'язать і завязать.

— А ми сіємо, аж гай гуде, — розказує спокійно голова СОЗ'у „Польський комунар“.

От уже є де на що подивитися. Коли хто хоче перевірити, як працює великий СОЗ, то їдьте в село Кисилівку, до „Польського Комунару“. У них теж є дрібниці, які гальмують роботу. Та й помилка була, що куркулів прийняли до СОЗ'у. Як почали закладати масив чистосортного, як почали все усупільнювати, то й куркулі виплили наверх. Їжаками хропуть, підбурюють трактористів кинути роботу або псувати трактори. Пострілом через вікно тяжко поранили голову сільради.

— От такі вони, — думаємо собі, — продовжує розмову голова ради.

— Після цього довго сперечалися з тими, що захищали куркулів, зрештою викинули аж 5 сімей і вирізали їм землю подалі від СОЗу. Тепер оце працюємо спокійніше. Ото наш спільний тік, ще ніколи, як живемо, не бачили таких ожередів соломи, полови. Працюємо дружно...

Як глянули на їхнє поле, хоч би й день стояти та любитися. От де вже до діла зроблено! Озима зеленіє, шумує шовками. І це не десятина, не дві, це понад тисячу гектарів.

— Оце в нас квітневий пар... на цьому пару можна сіяти і в жару.

А поруч лушковка сталевим крилом сизіє. З-за кряжа виринають колони „Інтернаціоналів“ і так наче сопуть під гору.

— Працюємо і вночі, спішимо... — докидає голова.

— Якже, вночі й голову звернути можна?... — недовірливо знизує плечима Перепелиця.

— Хіба для машини ніч страшна? Тепер техніка вставила залізному коневі електричні очі...

Вже смеркло, як з великою залишкою підшов потяг і забрав делегатів на Костянтинівку...

Конюра втикнувся в вікно, витят шию мов дрофа на ча-тах і залюбувався сталевими колонами колективізації, які на кряжі серед темряви шугають снопами світу... далеко-далеко, разом з прожекторами, біжить око по масивах чистосортного, а думка ще далі...

— ...Коли ми встали з потяга, то наші очі милували зелені-зелені величезні лани, а так трохи вбік чорніла земля великим масивом...— піднесеним голосом розказує, мов з книжки бере, Конюра на загальних зборах своєї громади.

Прийшли з комуни та сусідніх сіл послухати, що скажуть делегати. Прийшла на збори й наймичка Шкілева — комсомолка Юльця. Тепер вона за сторожиху в школі. Стоїть і тільки слухає та знизує загорілими раменами. Їй здається що за Конюру краще ніхто не скаже...

...— Незабаром ми зустрілися з уповноваженими з сіл... Зустрілися з самими созівцями...

— Чи ти ба...

... Дайте ж кончить... Та й питаємо їх:

— Ви тракторною станцією обробляєте свою землю?

— Ми...

— Ну, якже тут у вас? Лучше чи ні?

— А хіба ви не бачили нашого поля? Хорошому хазяїну видно нашу роботу і так, коли він що тямить у господарстві.

— А врожай який там, де трактором обробляли?

— Минулий рік був недорід, але, коли порівняти нас з ідіювальними, то в нас наполовину краще...

— А як же пропащее?

— Все роблять і тракторами і кінськими колонами.

— А як же ділитися?

— Аби вродило, поділити зуміємо. Підраховуємо врожай умолот і потім за інструкцією внутрішнього розпорядку кожному його пайка. Всяка робота по наряду й учитується. Коли не доробив по якій причині, то хтось за тебе робив. Значить і одержуй за свою працю. Лодареві не вигідно бо ж ми самі за собою стежимо, придивляємося на виробничих нарадах, хто і як робить...

— Треба, що в людей ведеться, то й нам не минеться... А до свиней вони торкаються?

— Спекуляція заборонена. Хочеш держи й продавай через кооперацію. Розводять аглицьку породу. Коней трохи спродали, бо їм менше роботи. З кращих коней гарнізують

кінські колони. Придбали багацько німецьких корів, молочарні закладають, дають і коровники на 500 голів; так у їхньому договорі на соціалістичне змагання в Снігурівкою—сказано...

— А до курей касаються?

— Та що ви смієтеся з нас чи що? Пташарня у них така, що нам і не снилася. Школи є, церкви закривають, дзвони на індустріялізацію здають, для жінок будується трико-тажна майстерня, є театр і нас туди водили. Серед села проспект, як у городі й до півночі при електриці гуляють. Різні курси проходять...

— А жінки на тракторах, як ви на днищі сидите...— не втерпів кинути Перепелиця, який сидить у президії.

— А як я не схочу? Вмиратиму вже без колективу, що тоді?— шипить на всю губу стара бабуса.

— Вигідна ця для нас штука...— говорить Конюра.— А ще довго гомоніли... Зрештою більшістю голосів схвалили постанову: „Всім селом (без куркулів) до великого кол-госпу. Виділити уповноважених для підписання договору з машинотракторною станцією...“

— Оце вже й ми організувались, як і повінчались...— розгладжує Смерека свою борідку, у якій уже гречка цвіте.

Сьогодні комнезамський і середняцький голос залунав спільно куркулям на сполох...

А на зорі третього дня, в „День колективізації“ Костянтинівки не впізнати... Всі вийшли на свято.

Старе й мале рушило з гарбою кавунів, з червоними прапорами зустрічати тракторну колону. Все село суне в поле, де тріщить уже спина старого рябоплля, межі перелогів, під суворою крицею... Аж земля гуде... Пісні про нове життя завіяли величезні масиви озимого посіву...

— Оце так машина...— радується Смерека — Диви, як дме, присвище, б'є, кричить, крутить і лама...

А такі, як дід Кашика, цілими днями так і сновигають навколо машин, так і лазять по борознах, щупають кожний огріх, прискіпаються так зіньським щеням і копаються...

Конюра йде до сільради оформлювати списки на тих, що виділені на курси трактористів. Зустрічає Піхулю, діда Оверка, а так оддалі згори тюпашить дід Кашика.

Кононенко помітив Кашику, та до товаришів:

— А дивіться, що з ним? Таскається, мов на кілок. Ще ніколи так не ходив. Може знову що сталося з тракторами?— говорить і біжить назустріч дідові Кашиці...

Дід Максим і Конюра стали біля тину— хвилюються, чекають діда Кашику.

Дід бере в Конюри списки нових курсантів, а йому вза-
міну дає газету почитати...

Конюра схопив газету й шукає, чи була немає повідом-
лення про присуд над Шкілем. Осудила виїздна сесія на
6 років з суворою ізоляцією на своїх харчах. Подав він
касацію і досі Верховний суд не розглянув.

— Та й довго ж вони зволікають...— скаржиться Конюра
дідові Максимові.

— А ти хіба не чув, що й Сутулину справу присовоку-
пили до нього.

— Ні.

— Таке... Він такої халаберії наробив... Тож Шкіль з
Сутулою закликав архерея... А Сутула підбурював трак-
тористів зняти магнето та страйкувати з-за спецодягу... Там
і кушовий агроном Ништа замішаний...

— Ти ба? А я про це й не чув...

— Да. Да. Припаяють їм ще...

Конюра знову бродить очима по газеті й натрапив на
лист-заяву колишнього секретаря партосередку Мозюпи.
Він пише, що засуджує свої помилки і визнає лінію партії
щодо колективізації правильною.

— О! І Мозюпа пише. Ти читав?— радо запитує діда
Оверка.

— Читав...— якимось замріяно цідить директор станції, а
потім згодом, як переглянув увесь список нових стернових
та зробивши помітку на двох глитайських синках,— докинув
ніби від нехочу:

— Писати можна, бумага терпить... Ділом треба випра-
вить свої помилки... Да-а... Отщо... Треба на курси
трактористів надіслати й комсомолку Юльцю...

Діда Кашику Кононенко веде під руки, бо він мов би
то з'їв що гірке й гаряче... Ввесь осунувся, на обличчі
шкіра порепана і міниться, ніздрі роздуваються, наче він

ними моргає, очі хоч налигуй — от-от бризнуть сльози... Тулиться до Конюри, налягає, мов на точило й горить добрими намірами... Хилить свою голову на руки Конюри й схлипує...

Він хоче так багато говорити, молити, просити, благати... Він накликає собі кару якнайбільшу, а голос подібний до зідхання. У ньому все разом: і виправдання, і жаль, і просьба за розбиті трактори:

— Мені... я... помилка... спалив... О-о-о. Бийте мене мучте, ріжте мене на куски, живцем закопайте... Мені буде легше... Не прощайте... Ні... То я... Шкіль... син Шкіля... розбив...

Як вітер сумує в кагалі, виплакує своє горе дід Кашика й свердлує полинялими, але ще пронизливими очима добре обличчя Конюри...

Ще завидна Конюра повертається з поля до своєї, нашвидку зап'ятої землянки. Була хата, а тепер покрішка над ямою. Зайдеш до неї, то тільки дивуєшся, як він бідний і годується.

Горе-море, пий його, не вип'єш... Може й довго б так простояв Конюра, та заглядив його синок і біжить на зустріч, а в руках лист якийсь...

— От кого ж це? — стріпує головою Конюра. Хто ж йому оце вперше за все життя написав листа? Чи буває не Омелько Дробот з робфаку?... Так ні. Не його рука...

А може це Ганна з курсів колективісток?... Блиснула усмішка, а палкі очі розірвали листа.

Дивиться, аж воно й читати нічого доброму грамотієві. Напівдрукованими великими літерами написано:

„Пушено письмо 1929 року 14 жовтня. Письмо от Марти Ивановни Плужниковой. Во первых строках моего письма спешу уведомить тебя, мой делегат, собчаю свої новосці. Бундя опоросилася і чуть одного не задавила. Сусіду спалили куркулі за хлібозаготівку. Я тепер сама боюся спати Чоловік збіг і розвод узяв. Дочка моя все згадує вас, мой делегат Конюра, та й хвамілія ваша ж чудна, а ім'я мені так і не сказали. Звеніть, що не величаю по честву, бо не знаю. Дочка грається вашою підтяжкою, що ви забули,

питається мене: — „Мамо, коли ми вже до дяді поїдемо“ ?
Пока з тим досвіданія. Передаю нізькой поклон до ясної
зорі і до сирої землі всім. Звенить, що так дряпаю, бо ще
тільки місяц ходю до лікбезу. Цілу ніч печатала цього листа
Не смійтеся... Пока застаюся Марта Івановна Плужникова
в „Зеленої хвабфрики...“

С. ПИЛИПЕНКО

ВАНЬКОВІ ДИБИ

Байка за Батраком,
присвячується багатьом.

Був Ванько хлопчак нахабний,
Ліз він кожному у вічі,
Тут смикне, а там щось хапне, —
Ну, і били щодня двічі.

Та снаги Ванько наш повний
Не вагається ніколи :
Крутить мотуз із бавовни,
Огірки золою солить.

А найбільше хоче слави,
Щоби ніс усім утерти,
Щоб наліво і направо
Про Ванька гуло по смерті:
Онде був юнак сміливий,
Він герой з усіх героїв,
Ой же, скільки того дива
За життя свого накоїв!

І Ванько надумав диби
Із латок собі змудрити,
Як казковий велит ніби
Вище від усіх ходити.

Не такі собі, метрові
Це йому мізерні ніжки —
Але диби зовсім нові,
З телеграфний стовп заввишки.

Ось на дах Ванько мій лізе
І на диби плиг з розгону,

Та йому відразу криза —
На ногах, немов дві тонни.
Ой, Ванько хлопчак упертий!
Сили він свої напружив,
Крок, другий і шкеребертом
Опинився у калюжі.
Але й тут пиха не спала:
Обтрусивсь, болото витер,
Каже:— це мені чимало
Перешкодив клятий вітер,
Вдруге виберу годину,
Піду знову в путь - дорогу
І на дибах я порину
Та усім наставлю роги.

* * *

Скрізь шумують поторочі; —
Та налазливіші дурні,
Що нам голову морочать,
Це — Ваньки літературні.

ДІЯМАНТ

З Батракових байок

Якийсь там люмпен - пролетар,
Або, по - простому, босяк,
Прибіг хвалитись на базар:
— „Агей, голота вся!
Дивіться — маю діямант,
Знайшов недавно випадково.
Мое вам слово:
На світі кращого нема“.
Чи він знайшов таки, чи стирив
В крамниці десь чи на квартирі,—
Немає віри
Босякові.
Але веселкою такою
Сіє діямант чудовий,
Що хоч діткнутися рукою

Є готові
Великі гроші заплатити.
Навколо люмпена з уклонами юрба —
Коштовний скарб свої розкинув сіти.
Мій люмпен з радощів стриба
І мрії мозок ріжуть гострим лезом:
Багатирем він буде жити,
Шанують всі його, як креза...
Та ювілер нагодивсь тут,
Блискучий камінець умить верть - круть —
І мрії безнадійно мруть:
— „Багатство справді б притекло,
Якби це не звичайне шкло“.

* * *

Зчаста беремо за талант,
Шкляний, фалшивий „діамант“.

Численні факти, характеризуючи ставлення робітничої класи до національної культури, до українізації, є найкраща відповідь тим людям, що нездужали на безнадійний песимізм, що не вірили в сили пролетарських мас і в спроможність нашої більшовицької партії стати на чолі руху мас за опанування української мови, української культури.

З доповіді та прикінцевого слова генерального секретаря т. Косіора на XI з'їзді КП(б)У.